

طرح جامع توسعه کتابخانه‌های عمومی کشور

گفت و گو با مجریان طرح:
سید مهدی تقوی و سید کاظم حافظیان رضوی

• حمیده نوروزیان

راه‌اندازی مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهادسازندگی یادکنم که در سال ۱۳۷۱ فکر ایجاد آن در جهاد سازندگی در معاونت آموزش و تحقیقات توسط جناب آقای مهندس محمد تقی امان‌پور تقویت شد و بنده با همراهی آقای حافظیان اقدامات خود را برای برنامه‌ریزی و تشکیلات نویسی این مرکز آغاز کردیم و به لطف خداوند به راه‌اندازی مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی - که تأثیرات وجودی آن به تحولات حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی کشور حداقل بر اهل حرفه پوشیده نیست - توفیق یافتیم. همین اقدامات و ضرورت‌ها عاملی شد برای اینکه بنده مطالعات و تحصیلات خود را با داشتن مدرک مهندسی رایانه، در رشته علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی در دانشگاه تهران ادامه دهم و گام در مطالعات دانشگاهی بگذارم.

پس از ادغام وزارت جهاد سازندگی و وزارت کشاورزی، مدتی به عنوان قائم‌مقام معاون طرح و برنامه وزارت کشور حضور داشتم و بحمد... طرح‌های بسیار خوبی در این مدت ارائه شد. اکنون در مؤسسه فرهنگی و هنری «عصر توسعه دانش» با بهره‌گیری از تجربیات سی سال فعالیت‌های علمی و فرهنگی باز هم به خدمات فرهنگی اشتغال دارم. طرح جامع توسعه کتابخانه‌های عمومی کشور نیز در راستای این فعالیت‌هاست.

جناب آقای حافظیان در کتاب ماه کلیات، شماره ۷۷ و ۷۸ مطالبی در معرفی شما توسط خودتان عنوان شده است. اما

بهتر است برای ورود به بحث برای آشنایی خوانندگان محترم این شماره مختصری درباره خودتان بفرمایید.

حافظیان: بنده سید کاظم حافظیان رضوی هستم، متولد ۱۳۳۲ در شهر مشهد؛ پس از اتمام تحصیلات متوسطه برای ادامه تحصیل به تهران آمدم و در دانشگاه تهران تا پایان دوره کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی تحصیلاتم را ادامه دادم و از ۱۳۵۶ به خدمت دولت در آمدم و تاکنون در حوزه تخصصی خود در کتابخانه‌ها و مراکز اسناد به خدمت مشغول هستم. بیست و یک سال است که در مراکز آموزشی و در دانشگاه‌ها نیز افتخار

حدود یک سال و نیم است که از زبان مسئولان امور کتابخانه‌های عمومی کشور از اجرای طرحی یاد می‌شود با عنوان: «طرح جامع توسعه کتابخانه‌های عمومی کشور». از آنجا که انتظار می‌رود این طرح و نتایج آن تأثیر مثبتی در تحول کتابخانه‌های عمومی داشته باشد و برای اطلاع بیشتر کسانی که دست در اجرای این طرح دارند از صاحب‌نظران حوزه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و مدیریت درباره این طرح با مجریان طرح جامع، آقایان مهندس سید مهدی تقوی و سید کاظم حافظیان رضوی گفت‌وگویی انجام دادیم که در پی خواهد آمد:

جناب آقای تقوی، قبل از ورود به بحث درباره طرح جامع، ممکن است برای آشنایی خوانندگان محترم نشریه کتاب ماه کلیات، خودتان را معرفی بفرمایید؟

تقوی: بنده سید مهدی تقوی، سال ۱۳۳۶ در شهر مقدس قم متولد شدم.

تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در همان شهر به پایان رساندم و برای ادامه تحصیلات دانشگاهی در رشته مهندسی رایانه امروز و کامپیوتر آن روز به تهران آمدم. اواخر دوران تحصیل بنده، هم‌زمان شد با پیروزی انقلاب اسلامی و تشکیل نهاد مقدس جهاد سازندگی، به همین جهت بلافاصله به جمع جهادگران جهاد سازندگی پیوستم و در این نهاد مقدس به مدت بیست و پنج سال مشغول به خدمت شدم. افتخار فعالیت‌های زیادی را در زمینه‌های مختلف نصیبم گردید، ولی آنچه در آینده فعالیت‌های من بسیار تأثیرگذار شد، توفیقی بود که به عنوان معاون اطلاعات علمی - فنی در مرکز تحقیقات مهندسی جنگ جهاد سازندگی - که بعدها به پژوهشکده مهندسی تغییر نام یافت - به دست آوردم و با حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی آشنا شدم و کتابخانه و مرکز اسناد بسیار مجهزی را در مرکز تحقیقات مهندسی راه‌اندازی کردم که تا هم‌اکنون در حال ارائه خدمات به پژوهشگران پژوهشکده است. آغاز این اقدامات به سال ۱۳۶۲ برمی‌گردد که تاریخ نشان می‌دهد هنوز حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی و فن‌آوری اطلاعاتی آن‌گونه که امروز از آن یاد می‌شود شناخته شده نبود. در ادامه همین خدمات باید از تشکیل و

تدریس دارم. در کنار آقای مهندس تقوی ضمن افتخار همکاری در راهاندازی مرکز اطلاع‌رسانی و خدمات علمی جهاد سازندگی در دیگر فعالیت‌های علمی - فرهنگی همکاری داشته‌ام.

طرح جامع توسعه کتابخانه‌های عمومی کشور فعالیت مشترکی است که در کنار جمع‌بزرگی از اساتید و متخصصان حوزه مدیریت و علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی انجام می‌دهیم و امیدواریم این طرح در تحولات آینده کتابخانه‌های عمومی کشور که بسیار مورد توجه جامعه دانایی‌محور است، نقش مؤثر خود را ایفاء نماید.

از آنجا که موضوع بحث ما «طرح جامع توسعه کتابخانه‌های عمومی کشور» است بهتر است آقای مهندس تقوی به عنوان یکی از مجریان

طرح بفرمایند طرح جامع چرا؟

تقوی: همان‌طور که اطلاع دارید، کتابخانه‌های عمومی در ایران به‌طور رسمی از سال ۱۳۴۴ مورد توجه قرار گرفتند و دولت در تأسیس آنها اهتمام ورزید.

البته بنده در سال ۱۳۷۷ فکرمی‌کنم چند طرح مطالعاتی برای بررسی وضعیت کتابخانه‌های عمومی شهر تهران و خدمات

آنها انجام دادم. با اینکه نتایج آن نیز در یک همایش ارائه شد، ولی تصور بنده این است که در اجرا، زیاد جدی گرفته نشد. امیدوارم این دفعه با توجه به اهتمام دبیرکل محترم هیأت امناء، این طرح که واقعاً روی آن کاری بسیار جدی معمول داشته می‌شود چنین نشود.

آنچه در ایران بیشتر باید روی آن کار شود، بسیج بهره‌برداری از کتاب و کتابخانه است که نخست باید کتابخانه‌ای با استاندارد وجود داشته باشد تا مردم را به رفتن و بهره‌برداری از آن تشویق کرد.

در طول مدت ۴۰ سال که از عمر فعالیت این کتابخانه‌ها می‌گذشت ضرورت بررسی جامع و شناخت دقیق نقاط قوت و ضعف آنها و هم چنین ارائه راه‌کارهایی برای بهبود و بهسازی آنها لازم است. طرح جامع به دنبال چنین هدفی بوده است.

حافظیان: البته لازم است بنده اضافه کنم همه کتابخانه‌های عمومی کشور دارای عمر چهل ساله نیستند و برخی از آنها عمری چهار ساله دارند، ولی به هر حال عمر فعالیت کتابخانه عمومی در کشور به‌طور رسمی چهل سال است که از آن یاد می‌شود.

ضرورت انجام این طرح را بیان فرمایید.

تقوی: البته این ضرورت را بیشتر باید دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور که در واقع متولی و سفارش‌دهنده و پیشنهاددهنده بوده است بیان کند، ولی به هر حال ما می‌دانیم که به دلیل نگاه منطقی حاکم بر دبیرخانه توسط دبیرکل محترم مورد توجه قرار گرفته و برای هرگونه تصمیم‌گیری در بهسازی خدمات کتابخانه‌های عمومی به‌خصوص پس از تحولاتی که در گسترش

فعالیت‌های کتابخانه‌ای در کشور اعم از کتابخانه‌های عمومی شهرداری‌ها، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، کتابخانه‌های مساجد، کتابخانه‌های روستایی، خانگی و شخصی به‌وجود آمده است، لازم بود که یک نگاه نو مبتنی بر بررسی و تحقیق به این کتابخانه‌ها معطوف شود و چنین بود که اجرای این طرح پیشنهاد شد.

حافظیان: در تکمیل بیانات آقای تقوی باید عرض کنم، تقریباً در اکثر کشورهای پیشرو در امر کتابخانه‌های عمومی در دو دهه ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ میلادی تجدیدنظر و مطالعاتی در خصوص کتابخانه‌های عمومی شده است نشریات، مدارک و منابع علمی نیز این مطالعات را منعکس کرده‌اند. دلیل این هم ظهور و کاربرد فن‌آوری‌های نوین اطلاع‌رسانی در حوزه کتاب و کتابخانه است.

آقای حافظیان، تا آنجا که بنده می‌دانم شما حدود بیست سال است از سال ۱۳۶۳ با کتابداران و کتابخانه‌های عمومی مأنوس هستید، وضعیت کتابداران و کتابخانه‌های عمومی در ایران را چگونه می‌بینید؟

حافظیان: اول اجازه دهید عرض کنم، کتابداران کتابخانه‌های عمومی کشور از صبورترین و شریف‌ترین خادمان فرهنگی این مملکت هستند. اما کتابخانه‌های عمومی در ایران از تنوع بسیار زیادی برخوردارند، برخی در حد عالی‌ترین کتابخانه‌ها هستند و بعضی دیگر با هیچ استاندارد قابل تطبیق نیستند. ما در این مطالعه یعنی طرح جامع بیشتر در پی شناخت نقاط ضعف در درجه اول و سپس راه‌کارهایی که بتوان این نقاط را اصلاح و به نقاط قوت تبدیل کرد هستیم. باید در همین جا تأکید کنم اگر فکر کنیم فقط با تزریق پول و تأمین بودجه این مشکل حل می‌شود در اشتباه هستیم. فعالیت‌های فرهنگی الزامات دیگری لازم دارد که انشاء... در نتایج طرح مفصل به آنها اشاره خواهد شد.

تقوی: گام اول، قبول این واقعیت است که کتابخانه عمومی نقش محوری در جامعه دارد و تأثیرگذار بر همه‌آحاد مردم و همه جنبه‌ها و ابعاد زندگی است. این آن چیزی است که باورش و قبول آن در جامعه انقلاب به پا خواهد کرد.

حافظیان: مسئولان مملکت از مردم جدا نیستند، اگر مسئولان کتابخانه‌ها هم با هم باشند، مسلماً نگاه بهتر می‌شود. البته این رفتن کتابخانه مسئولان هم باید از خانه و مدرسه تا دانشگاه اتفاق افتاده باشد.

لطفاً درباره مراحل اجرای طرح اشاراتی داشته باشید؟

تقوی: طرح جامع در سه مرحله اجرا می‌شود که در مرحله اول خوشبختانه تاکنون اتمام یافته است و مرحله سوم آن در دست اقدام است. در مرحله اول مطالعات و بررسی منابع اطلاعاتی درباره کتابخانه‌های عمومی و خدمات و ویژگی‌های آنها در سطح بین‌المللی و نظرات متخصصان حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی انجام شد و در این رابطه چند کشور به عنوان الگو مدنظر قرار گرفتند. پژوهشگران طرح از

تقوی: گام اول، قبول این واقعیت است که کتابخانه عمومی نقش محوری در جامعه دارد و تأثیرگذار بر همه‌آحاد مردم و همه جنبه‌ها و ابعاد زندگی است

روش‌های گوناگون به مطالعات کتابخانه‌ای که شامل بررسی منابع الکترونیکی نیز می‌شود پرداختند.

نتایج این مطالعات تدوین و ارائه شد و گزارش آن نیز در آخرین جلسه سال گذشته به هیأت اماناء تقدیم شد.

در چه حوزه‌هایی این مطالعات انجام شده است؟

حافظیان: در پیشنهاد اول خود، ما حوزه‌های بیشتری را پیشنهاد دادیم، اما آنچه مورد قبول هیأت امانا بود و به ما اعلام شد محورهای تشکیلات، نیروی انسانی، مجموعه‌سازی، سازماندهی، وسایل و تجهیزات، نگهداری و حفاظت مواد، خدمات علمی، ارتباطات و انتشارات، پژوهش و یک مورد ویژه که پیشنهاد اضافه

ما بود مربوط به کتابشناسی و گردآوری منابع موجود در ایران به همراه یک واژه‌نامه توضیحی است.

در مرحله دوم چه مطالعاتی انجام می‌شود؟

تقوی: در مرحله دوم با توجه به پرسش‌نامه‌های جامعی که تهیه شد و تمام محورهای مورد نظر طرح را در بر می‌گرفت (به جز یک مورد) و خوشبختانه توسط

مجریان و با همکاری کتابداران محترم استان‌ها حدود ۸۲۲ پرسش‌نامه تکمیل شد.

وضعیت موجود و آسیب‌شناسی کتابخانه‌های عمومی از جنبه‌های گوناگون مورد توجه قرار گرفته است و پس از رایزنی‌هایی که با دست‌اندرکاران کتابخانه‌های عمومی انجام گرفت، نهایتاً «گزارش مرحله دوم» با جدول‌های آماری فراوان که در هشت مورد طرح و تحلیل وضعیت موجود ارائه شده است. جامعه آماری ما ۸۲۲ کتابخانه عمومی است که بیش از ۵۰ درصد کتابخانه‌های عمومی تحت پوشش دبیرخانه هیأت اماناء کتابخانه‌های عمومی کشور را در بر می‌گیرد، تحویل گردید و این مرحله نیز به پایان رسیده است.

حافظیان: البته باید عرض کنم ما باشیوه‌ای که در اجرای این طرح اتخاذ کرده‌ایم و استقبالی که از نظرات دست‌اندرکاران نموده‌ایم و به ویژه ناظران متخصصی که در همه مراحل طرح ما را ارشاد و راهنمایی می‌نمایند، بسیار خرسندیم و احساس می‌کنیم این نوع نظارت نوعی یاری در اجرای یک طرح جامع محسوب می‌شود.

ممکن است بفرمایید در مرحله سوم چه خواهد شد و چه اتفاقی می‌افتد؟

تقوی: این مرحله در واقع مهم‌ترین بخش طرح جامع خواهد بود، چرا که ضمن ارائه گزارش نهایی باید به ارائه راهکارها و شیوه‌هایی بپردازد که ضامن ایجاد تحول و بهبود در وضعیت کتابخانه‌های عمومی کشور باشد به نحوی که همه آنها به یک سطح استاندارد چه از نظر مجموعه و چه از نظر مدیریت و نیروی انسانی برسند.

حافظیان: از طرفی به عنوان یک سند برنامه محسوب می‌شود که می‌تواند به عنوان مرانامه کتابخانه‌های عمومی کشور مطرح شود و

کتابداران و مدیران کتابخانه‌های عمومی کشور با استناد به آن به اقدامات خود با اطمینان بپردازند و بدون نگرانی در به کرسی نشاندن مفاد آن همت گمارند. تعامل بین مردم و کتابخانه عمومی و حضور پُررنگ‌تر آنها یعنی مردم - آنطور که در بیشتر کشورها شاهد آن هستیم نیز مدنظر این طرح است.

بنابراین ما باید در انتظار یک اتفاق بزرگ در کتابخانه‌های عمومی کشور باشیم. حافظیان: ببینید بزرگی و کوچکی اتفاق از آن به بعد به مدیران فرهنگی کشور مربوط می‌شود که چقدر دل به اجرای مفاد نتایج بسپارند. در مورد همکاران طرح می‌توانم سؤال کنم چه کسانی در چه سطوح و

حوزه‌هایی فعالیت داشته و دارند؟

تقوی: همکاران اصلی طرح در واقع کتابداران

عزیز کتابخانه‌های عمومی هستند، اما باید عرض کنم برای هر پروژه یک مجری در نظر گرفته شده است که از بین اساتید و پژوهشگران نمونه و شناخته شده می‌باشند و ما مدعی هستیم در کشور در آن حوزه حرف اول را می‌زنند.

این عزیزان هر کدام چندین نفر همکار مطالعاتی و اجرایی دارند که آنها نیز از بین کارشناسان و متخصصان انتخاب شده‌اند.

در دوران اجرای طرح از همکاری معاونان محترم امور کتابخانه‌های عمومی استان‌ها برخوردار بوده‌ایم که عمدتاً در تکمیل پرسش‌نامه‌ها ما را یاری کرده‌اند و تعدادی از پیش‌کسوتان دبیرخانه هیأت اماناء نیز در کنار مجریان حضور داشته‌اند و با نظرات و پیشنهادات خود کمک‌های قابل ملاحظه‌ای به ابعاد گوناگون طرح نموده‌اند.

اجازه می‌خواهم عرض کنم ما در نسخه نهایی گزارش طرح از همه این عزیزان به نحو شایسته نام خواهیم برد.

حافظیان: بنده فکر می‌کنم اگر زمانی بخواهیم نرساعت کار این طرح را اندازه‌گیری کنیم تقریباً غیرممکن باشد. اجازه بدهید اشاره کنم در کنار این جمع باید از هیأت نظارت بر طرح و هم‌چنین همراهی دبیرکل هیأت امانا یاد کنیم که نقش قابل توجهی در هدایت ایفا می‌نمایند و مرحله به مرحله طرح را مدنظر قرار می‌دهند.

آیا نتایج طرح قابل تعمیم به دیگر کتابخانه‌های عمومی مانند شهرداری‌ها و مساجد می‌باشد.

تقوی: پیش‌بینی فعلاً برای کتابخانه‌های عمومی زیر نظر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی است تا خدا چه بخواهد. ولی این معمولاً باید از ویژگی‌های طرح‌های جامع باشد که قابل تعمیم به دیگر خواهر و برادرهای خود باشند.

حافظیان: امیدواریم دست‌نامه‌ای که تهیه می‌شود به کار همه کتابخانه‌های عمومی کشور بیاید و مفید واقع شود.

بی‌صبرانه در انتظار اتمام طرح جامع و اعلام نتایج آن هستیم.

حافظیان:
کتابداران کتابخانه‌های
عمومی کشور از صورت‌ترین و
شریف‌ترین خادمان فرهنگی این
مملکت هستند